

Maxmanov Urol Kudratovich

*O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi
Ion-plazma va lazer texnologiyalari instituti
"Optika va spektroskopiya" laboratoriyasi mudiri
fizika-matematika fanlari doktori, katta ilmiy xodim,
E-mail: urol_m@mail.ru*

Chuliyev Tohirjon Abdulloyevich

*Guliston davlat universiteti tayanch doktoranti
E-mail: chuliyevtohirjon@gmail.com*

Aslonov Bobirjon Ashurovich

*O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi
Ion-plazma va lazer texnologiyalari instituti tayanch doktoranti
E-mail: aslonovbobir@mail.ru*

Esanov Shaxboz Ashurovich

*O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi
Ion-plazma va lazer texnologiyalari instituti tayanch doktoranti
E-mail: sh_esanov@yahoo.com*

Bekmurodov Zahridin

*O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi
Ion-plazma va lazer texnologiyalari instituti kichik ilmiy xodimi
E-mail: z_bekmurodov@yahoo.com*

C₇₀ FULLEREN MOLEKULALARINING O'Z-O'ZIDAN TASHKILLANISHI: FULLERENNING TURLI O'LCHOVLI NANOSTRUKTURALARI

Annotatsiya. Fulleren molekulalarining tomchilar hajmida qayta kristallanishi erituvchining turiga va ularning hajmiy ulushlariga kuchli bog'liq bo'lib, erituvchi molekulalari kristall panjaraga osongina kiradi, uning tuzilishini buzadi va fulleren asosida yangi nanostrukturalar shakllanishida muhim bo'lib qoladi. Ushbu ishda C₇₀ fullerenning turli erituvchilardagi eritmasidan foydalanib, xilma-xil shakldagi nanostrukturalarni olishning yangi usuli taqdim etildi. Nanostrukturalar o'sish mexanizmiga asoslanib, uni hosil qilish ketma-ketligi va parametrlarini o'zgartirib, murakkab strukturali gulsimon va bargsimon fulleren nanostrukturalari olindi.

Kalit so'zlar: C₇₀ fulleren, nanostruktura, molekulyar eritma, kolloid eritma, tomchi bug'lanishi, gulsimon struktura, bargsimon struktura

Махманов Урол Кудратович

*заведующий лабораторией «Оптика и спектроскопия»
Института ионно-плазменных и лазерных технологий
Академии наук Республики Узбекистан,*

доктор физико-математических наук,
старший научный сотрудник
E-mail: urol_m@mail.ru

Чулиев Тохиржон Абдуллоевич
Докторант Гулистанского государственного университета,
E-mail: chuliyevtohirjon@gmail.com

Аслонов Бобиржон Ашуорович
Докторант Института ионно-плазменных и
лазерных технологий Академии наук Республики Узбекистан
E-mail: aslonovbobir@mail.ru

Эсанов Шахбоз Ашуорович
Докторант Института ионно-плазменных и
лазерных технологий Академии наук Республики Узбекистан
E-mail: sh_esanov@yahoo.com

Бекмуродов Захриддин
Младший научный сотрудник Института ионно-плазменных и
лазерных технологий Академии наук Республики Узбекистан
E-mail: z_bekmurodov@yahoo.com

САМООРГАНИЗАЦИЯ МОЛЕКУЛ ФУЛЛЕРЕНА C_{70} : ФУЛЛЕРЕНОВЫЕ НАНОСТРУКТУРЫ РАЗЛИЧНОЙ РАЗМЕРНОСТИ

Аннотация. Рекристаллизация молекул фуллеренов в объеме капли сильно зависит от типа растворителя и их объемной доли; молекулы растворителя легко проникают в кристаллическую решетку, разрушают ее структуру и играют важную роль в формировании новых наноструктур на основе фуллеренов. В данной работе представлен новый метод получения наноструктур различной формы с использованием растворов фуллерена C_{70} в различных растворителях. На основе механизма роста наноструктур путем изменения последовательности и параметров ее формирования были получены цветкообразные и листовидные фуллереновые наноструктуры со сложной структурой.

Ключевые слова: фуллерен C_{70} , наноструктура, молекулярный раствор, коллоидный раствор, капельное испарение, цветкообразная структура, листовидная структура.

Makhmanov Urol Kudratovich

*Head of the Laboratory "Optics and Spectroscopy"
of the Institute of Ion-Plasma and Laser Technologies,
Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan,
Doctor of Physical and Mathematical Sciences,
Senior Researcher*

E-mail: urol_m@mail.ru

Chuliev Tohirjon Abdulloevich

Doctoral student of the Gulistan State University,

E-mail: chuliyevtahirjon@gmail.com

Aslonov Bobirjon Ashurovich

*Doctoral student of the Institute of Ion-Plasma and Laser Technologies,
Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan*

E-mail: aslonovbobir@mail.ru

Esanov Shakhboz Ashurovich

*Doctoral student of the Institute of Ion-Plasma and Laser Technologies,
Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan*

E-mail: sh_esanov@yahoo.com

Bekmurodov Zakhriddin

*Junior researcher at the Institute of Ion-Plasma and Laser Technologies,
Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan*

E-mail: z_bekmurodov@yahoo.com

SELF-ORGANIZATION OF FULLERENE C₇₀ MOLECULES: FULLERENE NANOSTRUCTURES WITH VARIOUS DIMENSIONALITY

Abstract. Recrystallization of fullerene molecules in the volume of a drop strongly depends on the type of solvent and their volume fraction; solvent molecules easily penetrate the crystal lattice, destroy its structure and play an important role in the formation of new nanostructures based on fullerenes. This work presents a new method for obtaining nanostructures of various shapes using solutions of C₇₀ fullerene in various solvents. Based on the mechanism of growth of nanostructures by changing the sequence and parameters of its formation, flower-shaped and leaf-shaped fullerene nanostructures with a complex structure were obtained.

Key words: C₇₀ fullerene, nanostructure, molecular solution, colloidal solution, droplet evaporation, flower-shaped structure, leaf-shaped structure

KIRISH

Hozirda boshqariladigan morfologiyaga ega nanostrukturali kristallarni sintez qilishning samarali usullarini ishlab chiqishga katta qiziqish bildirilmoqda [1]. Buning boisi, sintez qilinadigan nanostrukturali kristallarning panjara tuzilishi va morfologiyasi ko'pincha uning katalitik faollik, elektr o'tkazuvchanlik, optik yutilish va fotolyuminessentsiya kabi xususiyatlariga bevosita ta'sir qiladi [2-4]. Bunday materiallarni olish uchun sintezda o'sayotgan nanostrukturalarning olinish jarayonini samarali boshqaradigan to'g'ri strukturalanish usulini hamda tajribada bir-biri bilan o'zaro ta'sir qiluvchi nanoob'ektlar to'plamini to'g'ri tanlashga e'tibor berish kerak. Nanostrukturalarni olishning eritma-fazali usuli eng samarali bo'lib, bunda turli xil erituvchilardan foydalanish erigan molekulalarning nanostrukturalar hosil qilish jarayonini samarali boshqarishi mumkin [5-6]. Bu usul aksariyat hollarda bir bosqichda sodir bo'ladi, sintez boshlanganidan keyin hech qanday tashqi modifikatsiya yoki sharoitlarni qo'llash talab qilinmaydi. Bir bosqichli jarayon oddiy va tushunarli, bunda sintez natijasida nanostrukturali mahsulotlar xilma-xil bo'lmaydi. Nanostrukturalarni olishning eritma-fazali usulining boshqa misollarida tashqi ta'sirlardan foydalanadi va sintez (o'sish) bir necha bosqichda sodir bo'ladi [7]. Ko'p bosqichli sintezda tajriba muhitini ixtiyoriy o'zgartirish va ishlab chiqqan holda noyob nanostrukturalarni olish mumkin. Biroq, bu yondashuv maqsadni to'g'ri va aniq tanlashni talab qiladi.

Eritma-fazali sintezning afzalliklaridan to'liq foydalanish uchun o'zaro ta'sirlari yaxshi o'rganilgan eruvchi va erituvchilarni to'g'ri tanlash kerak [8]. Buning uchun fullerenlar eng qiziq nomzodlardan biri hisoblanadi, chunki ular ko'pincha kristall panjaraga kiritilgan erituvchi turiga qarab kristallanishning keng sohasiga ega [9]. Bundan tashqari, yomon erituvchi qo'shilishi sintez sohasini yanada kengaytirishi mumkin, chunki u fulleren eritmalarining eruvchanligini pasaytiradi va eritma kontsentratsiyasini o'zgartiradi [8, 10].

C_{70} fullerenning kub shaklidagi kristallari uning mezitilen eritmasida hosil qilingan [11], ammo eritmaga izopropil spirti (IPA) yoki etanol qo'shilishi trubka va tugallanmagan sterjen shaklidagi nanostrukturalarni olish imkonini beradi [12]. Kristal morfologiyalarining yuqori xilma-xilligi C_{70} fulleren asosida bir qancha kristallografik fazalarning mavjud ekanligi kelib chiqadi. Yarimo'tkazgich xususiyatli fullerenli turli o'lchovli nanostrukturalari fan va texnikaning turli jabhalarida keng imkoniyatli materillar sifatida qaralishi, ularni sintez qilishning ko'p energiya va vaqt talab qilmaydigan, texnik jihatdan esa oson usullarini topishni talab qilmoqda.

Ushbu ishning maqsadi C_{70} fulleren asosida turli o'lchovli nanostrukturalar sintez qilish, ularning morfologik va optik xususiyatlarini tadqiq qilishga

bag'ishlangan. Sintez qilingan nanostrukturalarning o'lchamli xususiyatlarini boshqarish muhokama qilinadi.

Tadqiqot metodi va reagentlar

Tajribalarda C_{70} fulleren kristall kukuni (sofligi >99,8%) va erituvchilar sifatida orto-ksilol, toluol va etanoldan foydalanildi. Barcha reagentlar Sigma-Aldrich (AQSH) ishlab chiqaruvchisidan keltirilgan. Qattiq taglik sifatida K-8 markali optik shishadan (sirt notekisligi <10 nm) foydalanildi. Tajribalarda taglik sirti maxsus plazmali tozalash qurilmasi (Harrick Plasma, PDC-002, AQSH) yordamida nano o'lchamgacha tozalashdan o'tkazildi.

Germetik yopilgan shisha kolbada "erituvchi C_{70} kukuni" aralashmasi laboratoriya magnit aralashtirgichi (WIGO MS-11H, Polsha) yordamida 1.8 soat davomida ~2.4 Gs chastotada uzluksiz mexanik aralashtirish orqali eritildi. So'ngra, C_{70} eritmasi ultratovushli vannada (DC-120H) yordamida 20 daqiqa davomida ultratovushli ta'sir o'tkazildi. C_{70} molekulyar eritmasining tomchilari pipet dozator (VITLAB GmbH, Germaniya) yordamida aniq mikrohajmlarda olib tajribalarda foydalanilgan.

Sintez qilingan C_{70} fulleren nanostrukturalarining morfologik va o'lchamli xususiyatlarini aniqlash uchun yuqori aniqlikdagi skanlovchi elektron mikroskopidan (JSM-IT200, Yaponiya) foydalanildi.

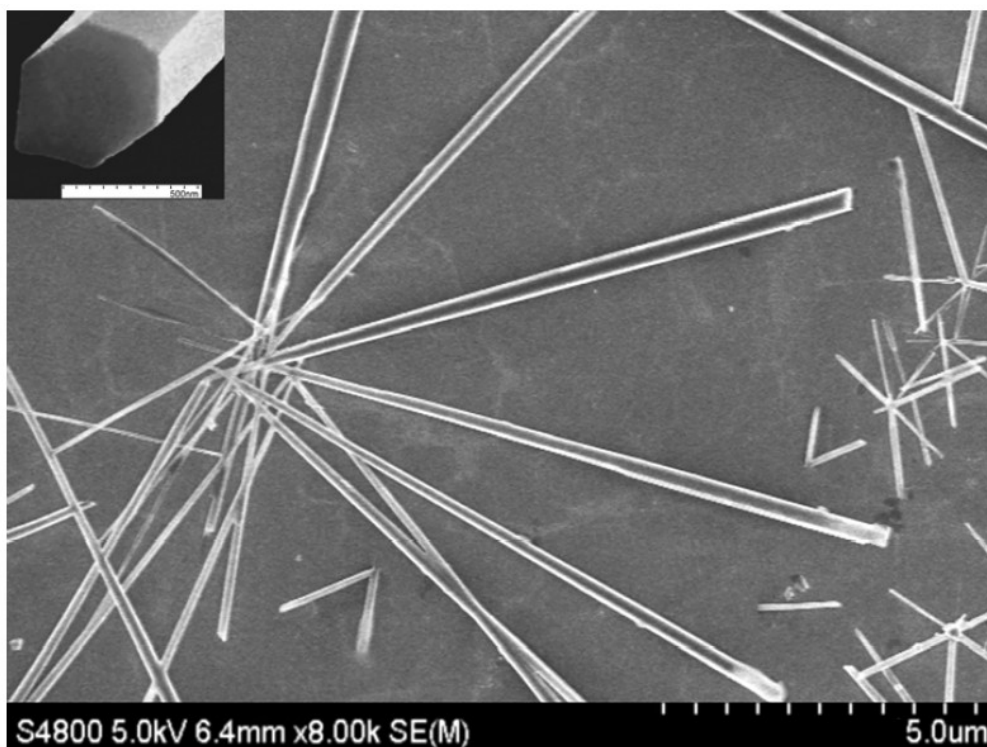
Natijalar va ularning muhokamasi

So'nggi o'n yillikda biz turli morfologiya va strukturaga ega fulleren nanomateriallarini o'stirish orqali fulleren molekulalarining o'z-o'zidan tashkillanishi haqida ilmiy natijalar taqdim etildi [13-17]. Biz tomonimizdan taklif etilgan usul fulleren eritmasi tomchisining bug'lanishida erigan modda molekulalarining o'z-o'zidan tashkillanish mexanizmiga asoslangan nanostrukturalarni sintez qilishdir. Sintez qilinayotgan nanostrukturalarning xilma-xilligini ta'minlashga biz tomonimizdan tajriba sharoitlarini o'zgartirish, erituvchilar turini tanlash, shuningdek erigan modda kontsentratsiyasini turlicha tanlash orqali erishildi.

Biz tomonimizdan C_{70} fulleren asosida turli o'lchovli nanostrukturalar olish uchun "bug'lanayotgan tomchi" usuli taklif etilgan bo'lib [18], bu usul fullerenning molekulyar/kolloid eritmasi tomchisining qattiq taglik sirtida bug'lanishida nanostrukturalar hosil bo'lishiga asoslangan. Aytish joizki, bu holda taglik va eritmaning xususiyatlariga, shuningdek, kapillyar kuchlarning nisbiy kattaligini belgilaydigan tomchi hajmiga qarab, kontakt chizig'ining siljishining ikkita asosiy stsenariysi mavjud. Ulardan biriga ko'ra, tomchi bug'lanishi jarayonida kontakt chizig'i to'xtab turishi yoki juda sekin harakatlanishi mumkin,

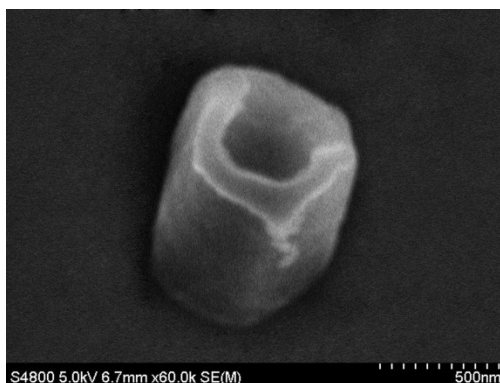
shuning uchun eritma va taglik o'rtasidagi aloqa burchagi kamayadi va muvozanatsiz bo'ladi. Boshqa bir stsenariyda, aloqa chizig'ining harakati muvozanatli tomchi shaklini ta'minlab, doimiy aloqa burchagini saqlab turadi. Birinchi stsenariy, agar kontakt chizig'ini tortuvchi kapillyar kuchlar uni ushlab turgan kuchlarga nisbatan zaif bo'lsa, amalga oshiriladi. Bu eritma bilan taglikning yaxshi namlanishi, masalan, shisha ustidagi suv tomchisi, tomchining balandligi uning radiusidan ancha past bo'lganda va kapillyar kuchlar nisbatan zaif bo'lganda sodir bo'ladi. Taglikning notekisligi, shuningdek, chiziqni ushlab turishga va bug'lanish tezligi sekin harakatga yordam beradi. Ikkinchi stsenariy, taglikni eritma bilan zaif namlash (gidrofob sirtga tushish) uchun xosdir - bu holda, kapillyar kuchlar nisbatan katta bo'ladi va taglik aloqa chizig'ini ushlab turmaydi. Tomchi kattaligi muayyan kuchlarning ahamiyatini, ularning ba'zilarini e'tiborsiz qoldirish imkoniyatini yoki aksincha, hisobga olish zarurligini belgilaydigan muhim parametrdir. Tomchi hajmining pasayishi bilan sirt kuchlarining energiyasi hajmda taqsimlangan energiyaga (gravitatsiyaviy xususiyatga ega) nisbatan sekinroq kamayadi, chunki birinchisi xarakterli o'lchamning kvadratiga, ikkinchisi esa uning hajmiga kubik proportsionaldir. Taglik va eritma o'rtasidagi harorat gradienti, tomchi taglikka qo'yilganda paydo bo'ladi. Harorat o'z-o'zini yig'ishga ta'sir qiluvchi muhim omil hisoblanadi [18]. Avvalo, bug'lanish jarayonining intensivligini va tomchi ichidagi gidrodinamik oqimlarni aniqlaydi, bundan tashqari kompensatsion gidrodinamik oqimlarga qarshi zarrachalarni harakatga keltiradigan termoforez kuchlarini keltirib chiqaradi.

1-rasmda gorizontall joylashgan shisha taglikning tekis sirtida joylashgan $T \approx 32^\circ\text{S}$ ga qadar qizdirilgan C_{70} fulleren molekulyar eritmasining ($\text{C}_{70} \sim 1,5 \text{ mg/ml}$) bir tomchisi hajmidan orto-ksilol bug'lanishi natijasida olingan C_{70} nanoviskerlarining skanlovchi elektron mikroskopik (SEM) tasviri keltirilgan [19]. C_{70} filamentli kristallining o'lchamlari (uzunligi va diametri) keng taqsimotli bo'lib, C_{70} viskerlarining maksimal uzunligi va diametri mos ravishda $\sim 10 \text{ mkm}$ va $\sim 0,55 \text{ mkm}$ qiymatlarga etdi. Ko'rinib turibdiki, C_{70} nanoviskerlarining shakllanishi olti burchakli tartib bilan, shisha taglikda uning eritmasining tomchisi bug'lanishida fulleren nanozarrachalarining o'z-o'zidan tashkillanishi tufayli sodir bo'ladi. Fulleren nanoviskerlari supramolekulyar tuzilmalar bo'lib, ularda Van-der-Vaals va elektrostatik kuchlar bilan bog'langan C_{70} fulleren molekulalaridan tashkil topgan.

1-rasm. Harorati $\sim 32^{\circ}\text{S}$ bo'lgan shisha taglik sirtida C_{70} molekulyar eritmasining bug'lanayotgan tomchisi hajmida sintezlangan C_{70} fulleren nanoviskerlari SEM tasviri [19].

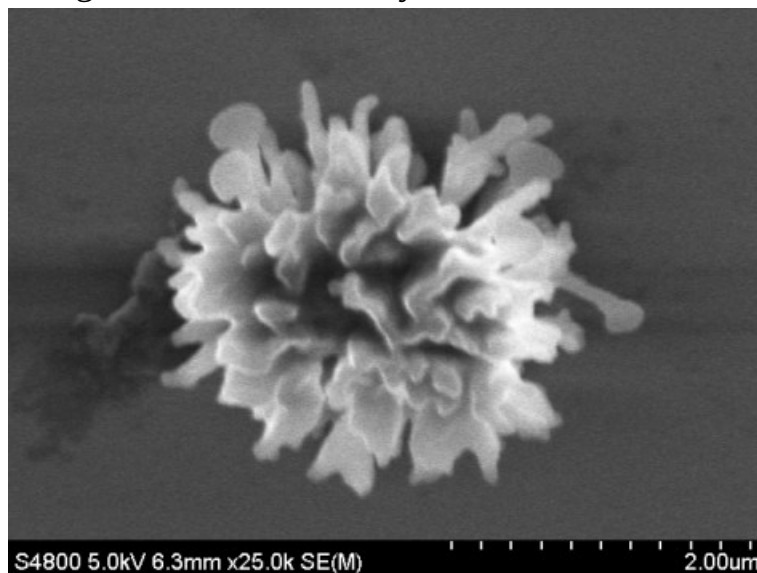
2-rasmda kremniy taglik sirtida joylashgan C_{70} eritmasi tomchisi hajmidan organik erituvchilar (mos ravishda 0,9:0,1 hajmdagi etilbenzol va izopropil spirtini) termik bug'lanishi bilan sintez qilingan C_{70} fullerenli nanoquvurlarning SEM tasviri berilgan. Bu holda C_{70} nanoquvurlarning o'rtacha uzunligi, tashqi va ichki diametrlari mos ravishda 900 nm, 520 nm va 310 nm ekanligi ko'rinib turibdi. Nanoquvurlarning bir uchi yopiq bo'lib, bizning fikrimizcha bu ularni nanotexnologiyalarning turli yo'nalishlarida, xususan nanokapillyarlar, nanoreaktorlar va nanosorbentlar sifatida funktsional ishlatish uchun qulay qiladi.

2-rasm. Xona haroratida kremniy taglikda fulleren tomchisi hajmida sintezlangan C_{70} fulleren nanoquvurining SEM tasviri

C_{70} eritmasi tomchisida organik erituvchilarning rolini ko'rsatish uchun ularni yaxshi va yomon (yomon erituvchida fulleren yaxshi erituvchiga qaraganda kamroq eriydi) erituvchiga ajratib olinadi. Yaxshi erituvchi eritmasiga yomon erituvchi kiritilganda, yomon erituvchining muhitdagi ortiqcha miqdori erigan modda atrofida erituvchi qobig'ini buzadi. Ikkala erituvchi to'liq aralashtirilganda, o'sayotgan strukturalarning mos morfologiyasi sekin kristallanishga o'tadi. Tez va sekin kristallanishlar oxir-oqibatda bir xil strukturalar shakllarini hosil qiladi, lekin tez kristallanishda yomon erituvchidan foydalanish uni bir muncha vaqt ushlab turadi. Yomon erituvchining roli hozirgacha noma'lum, chunki birinchi bosqich juda tez sodir bo'ladi va umumiy morfologiyasi o'zgarmaydi. Biroq, izopropil spirti har bir bosqichning morfologiyasini ajrata oladi va uni aniqlashga imkon beradi. Shunday qilib, yomon erituvchining roli kutilganidan ko'ra ancha faolroq degan xulosaga kelish mumkin.

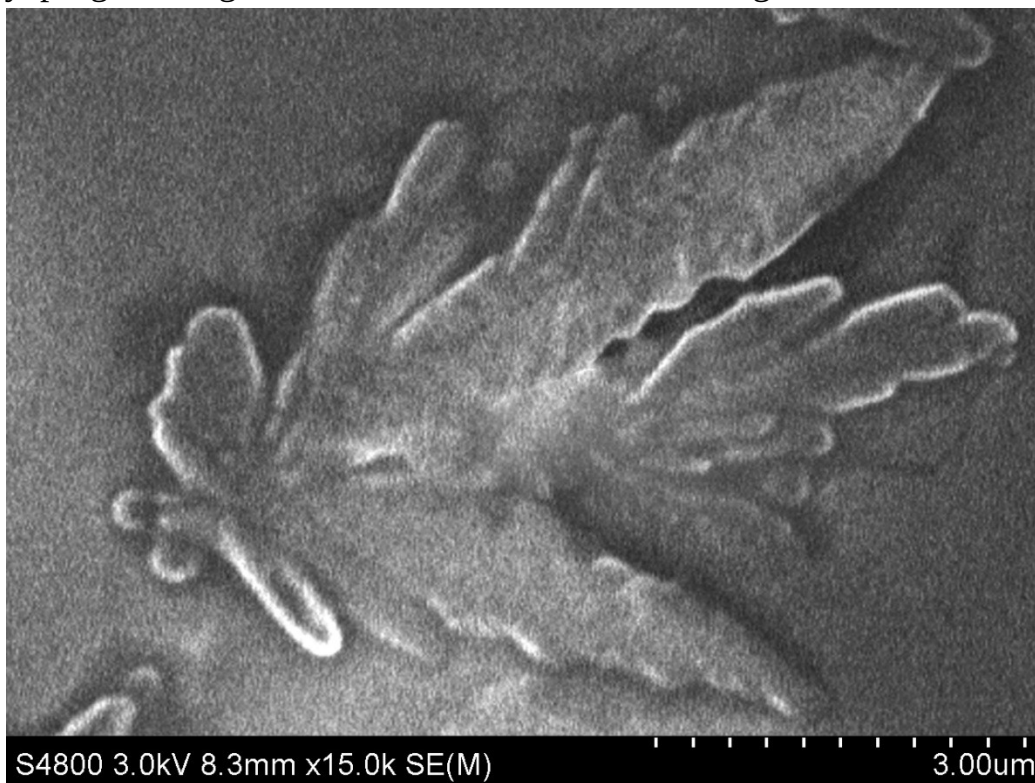
3-rasmda $T \approx 30^\circ\text{S}$ haroratga qadar qizdirilgan silliq taglikda bug'lanayotgan C_{70} fulleren eritmasi tomchisi hajmida sintez qilingan C_{70} organik kristalli agregatlarining SEM tasviri ko'rsatilgan. Rasmdan ko'rinib turibdiki, organik erituvchi (toluol) C_{70} eritmasi tomchisi hajmidan bug'langanda kremniy taglik yuzasida (3-D) nanostrukturali gulsimon C_{70} agregatlari hosil bo'lgan. Shuni ta'kidlash kerakki, C_{70} strukturalarining tuzilishi kristalli bo'lib, faqat individual C_{70} fulleren molekulalaridan iborat. Bu holda ishlatilgan kremniy taglikning sirti o'rtacha g'adur-budurli $\sim 10\text{ nm}$ dan oshmaydi.

3-rasm. 30°S haroratli taglik sirtida sintezlangan C_{70} fulleren asosli uch o'lchovli gulsimon nanostrukturalarning SEM tasviri. Eritmaning dastlabki konsentratsiyasi $C_{70} \sim 1,2\text{ mg/ml}$.

Eritmalarda sintez qilingan C_{70} fulleren nanoagregatlarining strukturaviy xususiyatlari ham, ularning boshqa fizik-kimyoviy xossalari ham ko'p jihatdan ularni sintez qilishda qo'llanilgan usuli xususiyatlari bilan belgilanadi. Qo'yidagi

4-rasmda $T \approx 30^\circ\text{S}$ gacha qizdirilgan kremniy taglikning silliq yuzasida joylashgan C_{70} fulleren eritmasining bir tomchisi hajmidan organik erituvchilar (toluol/etanol, hajmiy ulushlari mos holda 0.8:0.2) bug'lanishi jarayonida sintez qilingan C_{70} fraktal organik agregatlaridan iborat mukammal bargsimon strukturalarining SEM tasviri keltirilgan. Ushbu murakkab struktura panjasimon barg turiga o'xshash shaklni eslatadi. Bargning uzunligi ~ 7.2 mkm, eng katta yaprog'i uzunligi ~ 3.6 mkm, eng kichik yaprog'i uzunligi esa ~ 1.2 mkm ni tashkil etadi. Eng katta va eng kichik yaprog'larining eni mos ravishda ~ 750 nm ekanligi ko'rinib turibdi.

4-rasm. C_{70} fulleren eritmasi tomchisi bug'lanishida sintez qilingan bargsimon nanostrukturasining SEM tasviri. Eritmaning dastlabki konsentratsiyasi $\text{C}_{70} \sim 1,2$ mg/ml.

Turli xil turdagi erituvchilardan foydalanish oldindan o'stirilgan fulleren nanostrukturalarini yana boshqarish (o'lchami va qatlami jihatdan) va boshqacha xususiyatli nanostrukturalarga samarali aylantirishi mumkin. Bu jihat olinayotgan nanomateriallarini oldindan bashorat qilishda qo'shimcha imkoniyatlar ochadi. Bu bizning keyingi tadqiqotlarimiz uchun ajoyib maydon bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Nanotexnologiyada fullerenlar monoelementli va nol o'lchovli tabiatga ega oddiy hamda asosiy qurilish bloklari sifatida qaralishi mumkinligi sababli, ierarxik funksional strukturalar olish uchun asosiy nomzod hisoblanadi. Ushbu ish o'z natijalarimiz asosida qisqacha sharh bo'lib, unda C_{70} fullereni molekulalaridan bir

o'lchovli nanostrukturalar (nanoviskerlar va nanonaychalar), shuningdek murakkab strukturali (gulsimon va bargsimon) materiallar olish usullariga doir natijalar bayon etildi. Ushbu fulleren nanostrukturalari birinchi navbatda juda sodda usul, ya'ni tomchilar bug'lanishi orqali ishlab chiqariladi, bunda tajriba parametrlari o'zgartirilib nanostrukturalar o'lchovini oson va aniq boshqarish mumkinligi ko'rsatildi. Shuni ta'kidlash kerakki, sintez qilingan fulleren nanostrukturalari turli xil ilovalar uchun, jumladan, nanosensorlar, nanokonteynerlar va optik tizimlar sifatida samarali ishlatilishi mumkin.

Ushbu ish O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining FL-8323102108 "Uglerod asosidagi funksional nanomateriallarni sintezi va modifikatsiyasi, ularning atom zarralari bilan o'zaro ta'sirini tadqiq etish" loyihasi tomonidan qo'llab-quvvatlandi.

Adabiyotlar

1. S. Maji, L.K. Shrestha, K. Ariga. Nanoarchitectonics for Hierarchical Fullerene Nanomaterials // Nanomaterials (Basel). - 2021. - Vol. 11(8), -pp. 2146. <https://doi.org/10.3390/nano11082146>
2. T.E. Saraswati, U.H. Setiawan, M.R. Ihsan, R. Mohammad, I. Isnaeni, Y. Herbani. The Study of the Optical Properties of C₆₀ Fullerene in Different Organic Solvents // Open Chemistry. - 2019. - Vol. 17 (1), - pp. 1198-1212. <https://doi.org/10.1515/chem-2019-0117>
3. S. Sachdeva, D. Singh, S.K. Tripathi. Optical and electrical properties of fullerene C₇₀ for solar cell applications // Optical Materials. - 2020. - Vol. 101, pp. 109717. <https://doi.org/10.1016/j.optmat.2020.109717>
4. S. Sepahvand, S. Farhadi. Preparation and characterization of fullerene (C₆₀-modified bivo₄/fe₃o₄ nanocomposite by hydrothermal method and study of its visible light photocatalytic and catalytic activity // Fuller. Nanotub. Car. N. - 2018. - Vol. 26(7), - pp. 417-432. <https://doi.org/10.1080/1536383X.2018.1446423>
5. Q. Tang, L. Wang, Y. Liu, Y. Zhang, D. Ji. Solvent engineering of self-separating fullerene crystals for photodetectors // J. Mater. C. Chem. - 2024. - Vol. 12, - pp. 4208-4214. <https://doi.org/10.1039/D4TC00131A>
6. S.A. Bakhramov, U.K. Makhmanov, B.A. Aslonov. The Synthesis of C₇₀ Fullerene Nanowhiskers Using the Evaporating Drop Method // Condens. Matter. - 2023. - Vol. 8, - pp. 62. <https://doi.org/10.3390/condmat8030062>
7. L.K. Shrestha, Q. Ji, T. Mori, K. Miyazawa, Y. Yamauchi, J.P. Hill, K..Ariga. Fullerene nanoarchitectonics: from zero to higher dimensions // Chem Asian J. - 2013. - Vol. 8(8), - pp. 1662-79. <https://doi.org/10.1002/asia.201300247>

8. L. Zang, Y. Che, J.S. Moore. One-dimensional self-assembly of planar pi-conjugated molecules: adaptable building blocks for organic nanodevices // *Acc Chem Res.* - 2008. - Vol. 41(12), - pp. 1596-608. <https://doi.org/10.1021/ar800030w>
9. T. Xu, W. Shen, W. Huang, X. Lu. Fullerene micro/nanostructures: controlled synthesis and energy applications // *Materials Today Nano.* - 2020. - Vol. 11, - pp. 100081. <https://doi.org/10.1016/j.mtnano.2020.100081>
10. N.O. Mchedlov-Petrosyan. Fullerenes in molecular liquids. Solutions in “good” solvents: Another view // *J. Mol. Liq.* - 2011. - Vol. 161, - pp. 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.molliq.2011.04.001>
11. C. Park, E. Yoon, M. Kawano, T. Joo, H.C. Choi. Self-crystallization of C₇₀ cubes and remarkable enhancement of photoluminescence. *Angew. Chem. Int. Ed.* - 2010. - Vol. 49, - pp. 9670–9675. <https://doi.org/10.1002/anie.201005076>
12. J. Kim, C. Park, H. Choi. Selective Growth of a C₇₀ Crystal in a Mixed Solvent System: From Cube to Tube. *Chem. Mater.* - 2015. - Vol. 27, - pp. 2408–2413. <https://doi.org/10.1021/cm5044478>
13. U. K. Makhmanov, A. M. Kokhkharov, S.A. Bakhramov. Self-organization of fullerene C₆₀ molecules in volume of evaporating droplets // *Ўзбекский физический журнал.* - 2018. - Т. 20 (№5), - СС. 309-314. <https://doi.org/10.52304/v20i5.123>
14. U.K. Makhmanov, A. M. Kokhkharov, S.A. Bakhramov. Organic fractal nano-dimensional structures based on fullerene C₆₀ // *Fullerenes, Nanotubes and Carbon Nanostructures.* - 2019. - Volume: 27, - Issue: 03, - pages 273 - 278. <https://doi.org/10.1080/1536383X.2019.1570922>
15. С.А. Бахрамов, У.К. Махманов, А.М. Коххаров, Э.А. Захидов, М.М. Каххаров, Д. Эртс. Синтез и исследование морфологических особенностей нанопористых структур на основе фуллерена C₆₀ // *Доклады академии наук РУз.* - 2019. - №3, - СС. 38-42.
16. S.A. Bakhramov, U.K. Makhmanov, A.M. Kokhkharov. Synthesis of nanoscale fullerene C₆₀ filaments in the volume of an evaporating drop of a molecular solution and preparation of thin nanostructured coatings on their basis // *Applied Solar Energy.* - 2019. - Vol. 55, - No. 5, - pp. 309–314. <https://doi.org/10.3103/S0003701X19050049>
17. U.K. Makhmanov, A.M. Kokhkharov, S.A. Bakhramov, D. Erts. The formation of self-assembled structures of C₆₀ in solution and in the volume of an evaporating drop of a colloidal solution // *Lithuanian Journal of Physics.* - 2020, - Vol. 60. - No. 3, - pp. 194–204. <https://doi.org/10.3952/physics.v60i3.4306>

18. S.A. Bakhramov, A.M. Kokhkharov, U.K. Makhmanov. Thin semiconductor films of fullerene C_{70} nanoaggregates on the surface of a plane glass substrate // Applied Solar Energy. - 2018. - Vol. 54, - No. 3, - pp. 164–167.
<https://doi.org/10.3103/S0003701X18030052>
19. U.K. Makhmanov, S.A. Esanov, B.A. Aslonov, Z. Bekmurodov, K.N. Musurmonov, A. Shukurov, A.M. Kokhkharov. Controlling the size of C_{70} fullerene whiskers by evaporation of solution droplets // Romanian Journal of Physics. - 2023. - Vol. 68, - No. 7-8, - pp. 616 (1-9).
<https://doi.org/10.59277/RomJPhys.2023.68.616>